

1162

B

21

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0953 7413

LEVENSSCHETSEN
van
Vooraanstaande Indoneziërs.

Pangéran Arlo
Noto Dirodjo

S. Suryaningrat

the 1990s, the number of people with a mental health problem has increased by 50% (Mental Health Foundation 1999). The prevalence of mental health problems has increased in the general population, and the incidence of mental health problems has increased in the prison population (Mental Health Foundation 1999).

There is a growing awareness of the need to address the mental health needs of prisoners. The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

The Department of Health (1999) has published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners. The Department of Health (1999) has also published a strategy for mental health services, which includes a commitment to improve the mental health of prisoners.

307837 1162 B21
Levensschets

van

Pangéran Ario
Noto Dirodjo

door

S. Suryaningrat

Met Portret

Amsterdam
1920

„HADI-POESTAKA" BOEKHANDEL EN UITGEVERS-MIJ
DIRECTIE-ADRES: SAXENBURGERSTRAAT 24, AMSTERDAM

PANUÉRAN ARIO NOTO DIRODJO

† 22 MEI 1917

PANGÉLAN ARIO NOTO DIRODJO, die in de Indonesische volksopleving steeds naast dr. Wahidin Soediro Hoesodo, den geestelijken vader van Boedi Oetomo, heeft gestaan en daarin een niet minder groot aandeel heeft gehad, behoorde tot den hoogsten geboorte-adel. Maar zijne wereld strekte zich verder uit dan de grenzen van het hof, waar gemak en andere voorrechten hem deelachtig konden worden. Hij koos echter het moeilijker, maar schooner deel van het leven door zich te wijden aan den dienst van zijn volk.

Als vorstenzoon geboren in 1858, was hij nochtans bestemd voor eene democratische levenstaak. Hij behoefde geen school te bezoeken, als hij anders had gewild, want een moeizaam leven zou immer verre van hem zijn. Maar hij ging ter schole en leerde vlijtig, schoon niemand wist waarvoor dat noodig was. Zelfs de gewone burger-Javaan, die geen blauw bloed in de aderen had, wiens levenssucces derhalve geheel van zijne werkkraft afhing, zag nauwelijks het nut in van het naar school gaan. En Noto Dirodjo, de prins, zag dat wel en verstond alzoo de teekenen des tijds beter dan de massa. Of . . . . . hoort dat zoo? Moet dus de edelman niet zijn de luilekker-levenlijder, wien de gebraden duiven naar den mond vliegen, doch wel de ksatrya, de strijder, die de wereld vooruit moet brengen door het slechte na te laten en het goede te betrachten? Is het de plicht van den edelman dus,

zijn leven als voorbeeld te stellen voor de groote massa, die hij te leiden heeft en voor wier heil hij heeft te zorgen? Dan was de bestemming van Noto Dirodjo's leven ook niet vreemd aan diens afkomst en geboorte; dan heeft hij zijn levensplicht goed begrepen en zijne roeping als prins van den bloedē en aristocraat des geestes goed verstaan.

Bij de bevestiging hiervan moet echter worden opgemerkt, dat P. A. Noto Dirodjo zijn vruchtbaar leven voor een groot deel te danken had aan zijn vader, den vijfden vorst van het Pakoe-Alamsche Huis. Want deze vorstelijke baanbreker is het geweest, die onder de hoog-adellijke en conservatieve kringen, nu een goeden menschenleeftijd geleden, het onderwijs ingang deed vinden en de geestelijke ontwikkeling der jeugd metterdaad aanmoedigde, waardoor het Huis Pakoe-Alam tot heden doorging voor het meest verlichte van Java's vorstenhuizen.

In deze gelukkige omstandigheden verkeerende kon Raden Mas Noto Dirodjo tezamen met zijn broeder, den lateren Pakoe-Alam VI, naar hartelust onderwijs genieten. Hij bezocht eerst de europeesche Lagere School, die toen meer dan nu in degelijkheid uitstak ver boven de inlandsche scholen. Dit Hollandsche onderwijs kon geen afbreuk doen aan de Javaansch-nationale vorming van den jeugdigen prins, omdat er in het Pakoe-Alamsche hof, evenals in de andere vorstenhuizen van Java steeds een voldoende aantal leeraren aanwezig was, zoowel voor de letteren en historie als voor de nationale kunst in den uitgebreidsten zin van het woord.

Met het elementaire onderwijs niet tevreden zijnde, kwam R. M. Noto Dirodjo op de Hoogere Burgerschool, eerst te Batavia en later te Semarang. Aan deze H.B.S.-opleiding zal de pangèran zeker steeds met groote voldoening hebben gedacht, als hij zich later met gemak en vrijheid bewoog tusschen de vele westersche vreemdelingen, die zijn vader als vorst bezochten. De europeesche geleerden en adellijke personen behoefden, zoomin als indertijd de koning van Siam, door middel van een tolk zich tegenover den prins verstaanbaar te maken, want tot groote verbazing van menig een hunner sprak de Javaansche edelman de moderne talen in voldoende mate.

Na de Hoogere Burgerschool te hebben bezocht kwam R. M. Noto Dirodjo aan het hof terug, waar hij naar den wil der traditie officier bij het toenmalig Legioen van Pakoe-Alam werd opgeleid. Er is beweerd, dat de pangèran zijn levendige energie, zijn zelfbewustheid en zijn altoos frisch blijvende werkracht te danken had aan de militaire tucht en discipline, waaraan hij later eenmaal gewend was. Maar hoe het ook zij, zijn gantsche arbeid droeg steeds het kenmerk van zijn grooten zin voor orde en regelmaat.

De toenmalige Raden Mas — eerst op ouderen leeftijd krijgen vorstenzonen in den regel den titel en rang van pangèran — werd aanvankelijk bij het corps der Cavallerie ingedeeld. Anderhalf jaar daarna, als hij het juist tot wachtmeester heeft gebracht, werd hij wegens een onverwachte vacature benoemd tot waarnemend kwartiermeester. In 1883 volgde

zijn definitieve aanstelling tot 2e luitenant-kwartiermeester, terwijl hij in datzelfde jaar op voordracht van den resident Van Baak en bij gelegenheid van de verheffing van zijn vader tot Pakoe-Alam V met de daaraan verbonden volledige titels en rangen benoemd werd tot Pangéran.

Zoo was dus Pangéran Noto Dirodjo op 25-jarigen leeftijd 2e Luitenant-Kwartiermeester, in welke hoedanigheid hij zich in die mate onderscheidde en het vertrouwen van den vorst won, dat hij kort daarop tevens belast werd met het beheer van een deel der finantiën van het Pakoe-Alamsche Rijk. Toen hij ook als zoodanig aan de hem gestelde eischen en aan de gekoesterde verwachtingen volkomen had voldaan, kreeg hij de beschikking over de geheele portefeuille van Finantiën. Was deze nieuwe benoeming voor den pangéran-luitenant-minister een hoogst eervolle, zij legde op den betrokkene tevens een groote verantwoordelijkheid niet alleen, maar ook een zeer zware taak. Ja, een zware taak vooral, want in dien tijd immers was de Pakoe-Alamsche staatskas zoo goed als leeg door het slechte beheer van Pakoe-Alam IV, den voorganger van Noto Dirodjo's vader.

Na korten tijd kwam de jonge pangéran op de hoogte van het finantie-wezen van het rijk, maar toen kwam eigenlijk eerst de moeilijke taak in haar vollen omvang. Tot dusverre overschreden de uitgaven al te dikwijls de ontvangsten en het logisch gevolg daarvan was de onrustbarende vermeerdering van de staatsschuld, waarbij leeningen op den rente-

voet van 15,— 20,— ja zelfs van 30% lang niet vreemd waren. Men voelde wel in de ter zake verantwoordelijke kringen, dat het zoo den verkeerden kant uitliep, maar niemand had de kracht, beter gezegd den moed, om aan het chronische kwaad den kop in te drukken. Evenals in alle vorstenhuizen, zoo in Oostersche als in Westersche, waren ook in het Pakoe-Alamsche Huis de kuiperijen en intriges geen uitzondering, waarbij gansch overbodige ambten, ter wille der intriganten, werden gecreëerd. Niet alleen zou Pangéran Noto Dirodjo met goeden moed en vasten wil daartegen den strijd aanbinden, maar hij zou daarnaast ook den algemeenen toestand der finantiën aan een duchtige herziening onderwerpen. In de eerste plaats achtte hij het noodig niet slechts van uit zijn bureau als administrateur instructies te geven in het belang der geldelijke bezuiniging, maar hij controleerde zelf zijn ondergeschikten en bezocht geregeld de werkplaatsen en de afzonderlijke bijkantoren, of de uitgetrokken gelden inderdaad voor de bestemde doeleinden werden uitgegeven. Het spreekt van zelf, dat de prins op die wijze zich weldra de haat en de wrok van het hofpersoneel en de betrokken ambtenaren op den hals haalde, maar hij bereikte zijn doel: het evenwicht in de uitgaven en ontvangsten van het rijk. Behalve de uitgaven van het hof, werden ook de andere posten der jaarlijksche staatsbegrooting zoodanig tot het hoogst noodzakelijke teruggebracht, dat reeds in 1889 alle schulden, behalve die aan het Nederlandsch-Indische gouvernement, waren afbetaald.

Daarmede was evenwel de taak van prins Noto Dirodjo niet afgeloopen; want spoedig weer zou het Pakoe-Alamsche Huis een beroep doen op zijn organisatorische talenten en capaciteiten. De treurige toestand, waarin de agrarische aangelegenheden verkeerden, verder de opheffing van het Pakoe-Alamsche Legioen, waardoor een geheele reorganisatie der algemeene dienstprestaties noodig werd, eindelijk verschillende hervormingen op bestuurs- en economisch gebied stelden het beleid van Pangéran Noto Dirodjo zwaar op de proef.

Nadat de zaken in de stad, betrekking hebbende op den overgang in burgerlijken dienst der vrijgekomen krachten van het Legioen voldoende geregeld waren, kreeg P. A. Noto Dirodjo de opdracht naar Adikarta, het grondgebied van Pakoe-Alam, te gaan, teneinde aldaar als commissaris van den vorst de overname van de indigo-onderneming „Soember-Nila” te bewerkstelligen. Gezien den chaotischen toestand waarin deze industriele onderneming verkeerde door de schuld van den Europeeschen geldschietser, die zich destijds bij de oprichting der fabriek het beheer, de contrôle en de administratie voorbehouden had, lag het voor de hand, dat daar weer heel wat te doen viel. Maar binnen korten tijd kwam ook deze zaak in orde, wat voor den vorst Pakoe Alam V een reden was, om den energieke pangéran-administrateur een blanco mandaat te geven in zake de algemeene agrarische regelingen van het landschap Adikarta. Als zoodanig fungeerde P. A. Noto Dirodjo dus als „boepati-pamahosan”

(regent-collecteur) en in tegenstelling met de werkzaamheden van den landelijken boepati, die als gouverneur de algemeene bestuurszaken regelde, was al wat op de agricultuur betrekking had, in handen van Pangéran Noto Dirodjo. Dadelijk begon deze met orde en regelmaat te scheppen in de pachten en belastingen; eene nieuwe indeeling van het landschap volgde: de daarvoor geschikte landen werden aan de bevolking verpacht of anders in deeltbouw gegeven, in welk geval de opbrengsten nauwkeurig werden nagegaan. Met deze organisatie ging mede gepaard de verbetering der verkeerswegen, welke de pangéran ook ter hand mocht nemen.

In dit verband mag gememoreerd worden, dat Noto Dirodjo's vader, Pakoe Alam V, toen hij nog Pangéran Soerjo-di-Logo was, als medebeheerder der tabaksondernemingen van zijn broeder, Pakoe Alam III, en in vele en verschillende betrekkingen veel heeft waargenomen, o. a. de onbillijke behandeling van den bēkel door den apanage-houder, de misbruiken in de desa's, de ongeoorloofde „rodjo-poendoet”, d. z. leveringen, die de apanage-houder van den bēkel eischte. Pakoe Alam V was dan ook de eerste Javaansche vorst, die uit eigen beweging het apanage-grondbezit begon in te trekken, zoodat alle ambtenaren en familieleden, die als honorarium, salaris of bezoldiging het vruchtgebruik van een grond-complex hadden, voortaan maandelijks of halfjaarlijks hun tractement in geld kregen in plaats van den grond, die nu aan de „printah” (het bestuur) terugkwam.

Successievelijk kwam alles onder Noto Dirodjo's werkgebied te ressorteeren, zoodat later slechts de politiezaken onder de berusting bleven van den boepati-landvoogd. Door de strenge contrôle door den pangéran uitgeoefend, kwamen al gauw vele ongerechtigheden aan het licht, waarbij de kleine man in den regel de dupe was. Om deze reden besloot P. A. Noto Dirodjo dan ook, voortaan niet meer door tusschenkomst van de districtshoofden, doch rechtstreeks, den kleinen man de gronden te verpachten, terwijl de reeds afgesloten overeenkomsten, welke noodwendig de bevolking tot slachtoffers maakten, na den verstreken termijn niet meer werden gecontinueerd; de daardoor beschikbare gronden werden dan in deelbouw aan de bevolking gegeven. Een andere moeilijke kwestie, welke de prins onder de oogen had te zien was de naleving van de concessies aan de particuliere suikerondernemingen aan den eenen kant en de behartiging van de belangen van het volk tegenover die der heeren europeesche industrieelen aan den anderen kant. Door zijn streng en eerlijk optreden mocht de pangéran binnen korten tijd zeer goede resultaten oogsten, daarmede evenwel ook de wrok en de misnoegdheid der zich benadeeld wanenden. Door valsche spionnen berichten misleid, meende de toenmalige resident ter zake zelfs te moeten ingrijpen, wat eens geleid had tot een pijnlijk incident tusschen dezen en den pangéran, die met groote zelfbewustheid en met succes zich verdedigde. Na een heftige woordenwisseling eischte hij n.l. een

grondig onderzoek der beschuldigingen, en of de resident de houding tegenover hem, immers den vertegenwoordiger van de koningin, ook brutaal en ongepast noemde, de beleedigde pangéran deed geen stap achteruit, met het gevolg, echter, dat de waarheid spoedig aan het licht kwam en dat hij geheel onschuldig werd bevonden.

Overigens heeft Noto Dirodjo, als ieder rechtschapen karakter, ruimschoots zijn aandeel gehad in verguizing en grievende bejegeningen. Nadat P. A. Noto Dirodjo als bekwame hervormer de agrarische toestanden in het landschap Adikarta met succes had geregeld, werd hij weder aan het hof in de stad terug geroepen, niet onwaarschijnlijk op uitdrukkelijk verlangen van een resident, wiens ondoordachte plannen niet zelden schipbreuk leden op den vasten wil en de zelfbewustheid van den pangéran-organisator. De wreveligheid der autoriteiten tegen P. A. Noto Dirodjo ging zelfs zoo ver, dat men er over had gedacht, den onwilligen pangéran uit zijn milieu te verwijderen. Hij zou weliswaar niet verbannen worden, daarvoor was er geen enkele — zelfs geen onwettige! — reden, maar men zou hem voorloopig naar Holland zenden, quasi als geleider van zijn neef Raden Mas Ario Soortio, den in Nederland overleden zoon van den lateren Pakoe Alam VI, Noto Dirodjo's broeder. Aangezien de pangéran naar zijn meening, nog heel wat gewichtiger werk te doen had dan als mentor eenige jaren aan zijn nuttigen aarbeid te worden onttrokken, bedankte hij voor de eer en bleef op zijn post.

Sinds 1899 vestigde P. A. Noto Dirodjo zich voor goed in de stad waar hij nog steeds de rechterhand bleef van zijn vader, het hoofd van het Pakoe-Alamsche rijk. Wegens den gevorderden leeftijd van dezen en den ziekelijken toestand van den kroonpretendent was P. A. Noto Dirodjo goed beschouwd de bestuurder van het vorstendom, hoewel niet vergeten mocht worden, dat zijn vader Pakoe-Alam V, tot zijn dood toe in 1900, met krachtige hand de algemeene zaken leidde. Toen het volgende jaar Noto Dirodjo's broeder, te voren Pangéran Ario Noto Koesoemo, tot Pakoe-Alam VI werd verheven, kon P. A. Noto Dirodjo nog minder worden gemist, omdat een wreede keelkanker den opgetreden vorst langzaam maar zeker naar het graf sleepte.

Na den dood van Pakoe-Alam VI in 1902, die slechts anderhalf jaar had geregeerd, werd de oudste pangéran uit het Huis, een neef van Noto Dirodjo, met name P. A. Sasraningrat, tijdelijk tot waarnemend hoofd van de Pakoe-Alaman benoemd. Na diens dood kwam Noto Dirodjo door toedoen van den hem zeer toegenegen resident Couperus weer aan het hoofd der leiding en werd hij tevens aangewezen als voogd van den jeugdigen pretendent, den tegenwoordigen regeerenden vorst, die toen nog op de Hoogere Burgerschool was. Aan P. A. Noto Dirodjo heeft Pakoe-Alam VII, die thans op den troon zit, zijne geheele vorming te danken. Nadat hij door de bemoeiingen van zijn oom gelegenheid gekregen had de lessen aan de z.g.n. afdeeling B

van het gymnasium Willem III (de cursus voor aanstaande ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur) te volgen, werd hij in 1907 benoemd tot Pangéran Adipati Ario Praboe Soerjo-di-Logo, Prins Pakoe-Alam VII. Veel heeft deze jonge vorst van zijn oom geleerd, die hem successievelijk op de hoogte bracht van alles, wat het hoofd van het Pakoe-Alamsche Huis moest weten. Vermeld mogen verder worden de interessante en leerzame tournee's, die beide vorstelijke personen maakten door een groot deel van Sumatra, door Bali, door Java enz. en niet te vergeten de tocht naar de peststreken, respectievelijk ter bezichtiging van oeconomische, agrarische en hygienische toestanden, buiten het eigen vorstengebied. Dankbaar voor de goede leiding en een groot vertrouwen hebbende in het beleid en de degelijke werkkraft van zijn oom, benoemde de jonge vorst den ouden pangéran tot hoofd van den administratieven dienst, meer speciaal van de afdelingen Financiën, Onderwijs en Openbare Werken. De N.-I. Regeering gaf van haar kant blijk van waardeering voor het werk van P. A. Noto Dirodjo door hem te benoemen tot Officier in de orde van Oranje Nassau, terwijl zij hem, die reeds kapitein-titulair bij den generalen staf was, tevens tot Majoor bevorderde.

Tot ongeveer een jaar vóór zijn dood, toen een beroerte hem uit zijne arbeidsveld wegrukte, bleef P. A. Noto Dirodjo met hart en ziel zijn gewichtig ambt vervullen.

Ofschoon het voornaamste deel van het leven en werken van Pangéran Ario Noto Dirodjo gewijd was aan

de organisatie van den dienst in het Pakoe-Alamsche rijk, toch was de intellectueele edelman ook buiten zijn vorstenhuis eene gewaardeerde persoonlijkheid. Hij bekleedde verschillende bestuursfunctie's in vele vereenigingen van humanitair-socialen aard, van welke lichamen hij in den regel ook één der oprichters was. Zoo was hij stichter en voorzitter van de „Vereeniging voor Hollandsch-Inlandsch Onderwijs op neutralen grondslag”, die dank zij Noto Dirodjo's ijver, binnen korten tijd niet minder dan drie scholen, een te Soerakarta en twee te Djogjakarta, heeft opgericht. Voorts was hij oprichter en voorzitter van het Javaansche studie-fonds genaamd „Darmo Woro”, voorzitter van het hoofdbestuur van de intellectueelen-vereeniging „Boedi Oetomo” en verder bestuurslid van de vereeniging „Djogja'sche Kunstarbeid”, in welke laatste hoedanigheid hij Westersche geleerden en kunstenaars bij hun onderzoekingen en studies vele diensten heeft bewezen, terwijl ten slotte de naam Noto Dirodjo in de vrijmetselaars-beweging een goeden klank had.

Van al de gewichtige functies boven vermeld, was de belangrijkste zeker wel het presidentschap van „Boedi Oetomo”, want daarin vindt men het bewijs, dat P. A. Noto Dirodjo, door intellectueel Java werd aangezien als een der voornaamste leiders in de staatkundige beweging van Indonesië. Het was in het jaar 1911, dat het jaarlijksche congres van „Boedi Oetomo” met 62 van de 66 uitgebrachte stemmen der afdeulingsbesturen P. A. Noto Dirodjo tot voorzitter van het hoofdbestuur benoemde, welke

functie te voren, sinds de oprichting, bekleed werd door den bekenden regent van Karanganyar. Wie meenen mocht, dat P. A. Noto Dirodjo in 1911 plotseling in de politieke beweging werd binnengehaald of terecht gekomen was, heeft het mis. Integendeel was hij een der baanbrekers in de Indonesische volksbeweging. In mijn levensschets van dr. Wahidin Soediro Hoesodo noemde ik reeds den naam Noto Dirodjo als een der krachtige medewerkers van den vader van Boedi Oetomo. Reeds maakte ik gewag van den grooten steun, die dr. Wahidin van hem mocht ondervinden bij zijne aanvankelijke pogingen tot oprichting van een Javaansch studie-fonds, zoo-wel als bij de stichting van Boedi Oetomo. Trouwens op het eerste Javanen-Congres, waar Boedi Oetomo in 1908 geconstitueerd werd, vond men reeds den naam van P. A. Noto Dirodjo op de lijst der candidaten voor het presidium der vereeniging.

Wegens het locale karakter van alle politieke en sociale strevingen destijds, was Noto Dirodjo niet voldoende bekend. Ieder jaar werd hij evenwel geregeld voor het voorzitterschap candidaat gesteld, waarbij zijn toenemende populariteit duidelijk aan den dag trad, totdat in het genoemde jaar, door het aftreden van den titularis, de vergadering geen beteren voorzitter meende te kunnen vinden dan Pangéran Noto Dirodjo. Reeds op diezelfde vergadering, die dadelijk een deputatie naar den verkozen president zond, om hem te halen, welke bijeenkomst gedeeltelijk ook door den nieuwen president werd voorgezeten, toonde Pangéran Noto

Dirodjo, dat hij volkomen op de hoogte was van den stand van zaken. Met de agenda voor zich leidde hij de beraadslagingen, sprak hij zijne meeningen uit, debatteerde hij mede, alsof hij nooit anders had gedaan. In wezen behoefde zulks niemand te verbazen, want P. A. Noto Dirodjo was steeds goed op de hoogte van de politieke beweging, in het bijzonder van Boedi Oetomo.

Over de degelijkheid van den pangéran-leider van B.O. is m.i. niemand beter bevoegd een oordeel te vellen dan M. Ng. Dwidjo Séwojo, zelf sinds de oprichting deel uitmakende van het hoofdbestuur. De heer Dwidjo Séwojo schreef over den B.O. president het volgende: „Onder diens (d.i. Noto Dirodjo's) presidentschap werd het werk van B. O. in de richting van intellectueele ontwikkeling voortgezet, doch nu met meer kracht en energie. Vond het streven van B. O. aanvankelijk onder de Javaansche grooten van Soerakarta en Djogjakarta weinig steun en belangstelling, P. A. Noto Dirodjo wist het daarheen te sturen, dat B. O. zich mocht verheugen in een groote mate van medewerking van de zijde der hooge kringen van de Javaansche samenleving”. Het spreekt van zelf, dat de vereeniging „Boedi Oetomo” ruimschoots gelegenheid had van de enorme kennis omtrent oeconomische, agrarische en algemeene bestuurszaken van haar voorzitter te profiteeren. Wij hebben gezien, dat P. A. Noto Dirodjo in directe aanraking kwam met de bevolking en dus ook met de sociale toestanden in het algemeen. Dat was de periode waarin hij degelijke studie van land en volk kon maken. Als blijk van zijn studiezijn dient

vermeld te worden, dat in 1886 P. A. Noto Dirodjo samen met controleur Rosemeier de Javaansche wetten bewerkte en ze uitgaf.

Als president van Boedi Oetomo werd Pangéran Noto Dirodjo viermaal achtereenvolgend door de jaarlijksche algemeene vergadering gekozen. Had de hem overvallende ziekte den energieken man niet aan den rand van het graf gebracht, voorzeker zou hij voor de vijfde, zesde maal tot voorzitter van B. O. herkozen zijn.

Was de pangéran gedurende zijn gansche leven een krachtige en onvermoeide behartiger van de belangen der samenleving, als hoofd van zijn gezin was hij evengoed een prachtig voorbeeld voor de landgenooten. De eischen des tijds volkomen begrijpende, gaf hij zijne kinderen zoowel de jongens als de meisjes een goede opvoeding en een goed onderwijs. Raden Adjeng Karlinah, thans Raden Ajoe Noto Soedirdjo, de eerste Javaansche onderwijzeres met europeesche hulpactie, is eene dochter van hem. Voorts mag gewezen worden op de Noto's, die ware pioniers voor hun landgenooten zijn te noemen, alle zonen van Noto Dirodjo n.l. de medicus Noto Koeworo, de dichter Noto Soeroto, de eerste Javaansche ingenieur Noto Diningrat, de eerste Javaansche jurist Mr. Gondowinoto, terwijl de andere broeders zich betoonen als ten voorbeeld strekkende leden der Javaansche samenleving. Verder heeft zich in den laatsten tijd naam verworven een jongere broeder van hem, de muziek-geleerde R. M. A. Soorjo

Poetro, terwijl vroeger twee andere broeders in Holland hebben gestudeerd, t. w. R. M. A. Koesoemo Joedo, de tegenwoordige regent van Ponorogo tevens lid van den Volksraad en R. M. A. Noto Wirojo, de helaas te vroeg ontslapen aanstaande handelman, die in het hooggebergte van Zwitserland begraven ligt. Met een enkel woord sprak ik boven reeds van het zenden naar Holland van zijn neef, den toekomstigen kroonpretendent R. M. A. Soortio, die ongelukkig genoeg ook in Nederland stierf.

Het overlijden van Pangéran Ario Noto Dirodjo in de periode van staatkundige reformatie der sociale vereenigingen werd door vele intellectueele Javanen diep betreurd. In het bijzonder misten de leden van „Boedi Oetomo” hem, den beproefden hervormer en leider in hooge mate.

Moge het leven en werken van Pangéran Ario Noto Dirodjo een voorbeeld zijn voor allen, die voor Indonesië's heil werken en hen begeisteren tot ernst, plichtsbetrachting en volhardende werkzaamheid.

„HADI POESTAKA”
BOEKHANDEL EN UITGEVERS-MIJ
DIRECTIE-ADRES:
SAXENBURGERSTRAAT 34 — AMSTERDAM.

Ter perse:

AÇOKA

Drama in vier bedrijven

door G. GONGGRIJP.

Een gedeelte der oplage zal verschijnen in geellinnenband met omslagversiering van Soerjowinoto, waarvan het motief is ontleend aan het kapiteel van een Açoka-gedenkzuil.

De groote figuur van Açoka, een der merkwaardigste vorsten van het oude Indië, is door den heer Gonggrijp gekozen tot de hoofdpersoon van een in metrische verzen geschreven tooneelwerk, dat ongetwijfeld in breede kringen de aandacht zal trekken.

De worstelingen, die de ziel van den *tjakrawarti* (heldenkoning) hebben beheerscht, gaan in menig opzicht parallel aan de stroomingen van onzen tijd, zoodat de schrijver gelegenheid had op dichterlijke wijze zijn gedachten over het vraagstuk van oorlog en vrede in dit werk neer te leggen.

Al kan dus dit poëem op geenerlei wijze tendenz-werk voor de pacifistische idee genoemd worden, toch gaf het onderwerp, n.l. de groei van den oorlogsheld tot keizerlijken Boeddhist, den heer Gonggrijp aanleiding in Açoka idealen te beelden, die in dezen tijd veler harten vervullen.

Versijnt binnenkort:

LOTOS EN MORGENDAUW

door NOTO SOEROTO.

Gedachten voor moeder en kind, geschreven in rythmisch proza; met drie penseelteekeningen van Jodjana en bandversiering van Soerjowinoto.

De dichter gaat voort met het geheele menschenleven in overeenstemming met eigen levenservaringen in beeld en zang om te scheppen. Dit bundeltje vormt een volgend stadium in den levensloop.

De dichter is gehuwd en zooals hij vroeger ons voorzong van zijn jeugd-herinneringen in „Melati-Knoppen” en in „De Geur van Moeders Haarwring”, van zijn liefdes-verrukkingen in „Fluisteringen” en van zijn vergezichten op de toekomst van zijn vaderland in „Bloeme-Ketenen”, zoo zegt hij nu zijn rijpere gepeinzen als *grihastha* (huisvader) in deze rythmen uit.

Deze zangen zullen ongetwijfeld evenveel belangstelling wekken als de vorige.

